

Rəngi tam yetişmə fazasında tünd sarıdır. Günəş tutan yanağında tünd - qırmızı zolaqlar yaranır. Meyvə ləti ağ - bəyaz, azacıq sıx, lakin kifayət qədər zərif, ətirli, sulu - şirəli və çox sevilən tamlıdır. Meyvələri özünün iriliyi, forması, rəngi, ətirliliyi və təmminə görə 4,8 balla orqanoleptik qiymət almışdır. Meyvə lətində orta hesabla şəkərlilik 9,3 %, turşuluğu 4,5 qram litrdir. Meyvələrinin dərilmə yetişkənliyi oktyabrın ortasında başa çatır, sort gec yetişəndir. Meyvələri adi şəraitdə mart ayının axırlarına qədər tam keyfiyyəti ilə qalır.

Ağacın orta irilikdə, geniş pramid formalıdır. Quraqlığa və şaxtaya davamlıdır. Tinkləri əkildikdən 4 - 5 il sonra məhsula düşür. Hər il bol məhsul verir. Bir ağacın məhsuldarlığı 70 - 75 kq, hektarın məhsuldarlığı 190 - 280 sentnerdir.

Girdə qırmızı sortu: Ordubad, Nüs - Nüs, Gənzə bölgələrində yayılmışdır. Naxçıvan Muxtar Respublikasının qədimdən becərilən gec yetişən sortudur. Özünə məxsus gözəlliyi və əla dad keyfiyyətinə görə Girdə - qırmızı alması yüksək qiymətləndirilən desert sortlarına aid edilir. Meyvələri çox iri olub çəkisi bəzən 150 - 170 qrama çatır. Meyvələri hamar yumrudur, budağa möhkəm yapışır, xəstəliklərə demək olar ki, tutulmur. Meyvə kəsəsi orta dərinlikdə və irilikdədir. Meyvə saplağı nəzərə cəpəcəp dərəcədə qalın və qısadır. Qabığı bərkdir, parlaq qırmızıdır, olduqca hamardır, yaşımtdır. Çox xoşlanan ətirlidir.

Ləti sarımtıl ağ rəngdədir, xırtıdayandır, ətirlidir, sulu - şirəlidir, turşa şirin tamlıdır. Şəkərliliyi 9 - 10 %, turşuluğu 3,2 - 3,4 qramlitrdir. Meyvələri keyfiyyət göstəricilərinə görə 4,7 balla qiymətləndirilir. Meyvələrin dərilmə yetişkənliyi oktyabrın ortalarına təsadüf edir. İtkisiz olaraq adi şəraitdə mart ayının axırları, aprel ayının

əvvəllərinə kimi saxlanıla bilər. Daşınmada çox davamlıdır. Ağacın orta boyludur, çətiri dairəvi olub, nisbətən ətrafa yayılındır. Quraqlığa, şaxtaya və xüsusən də küləyə qarşı çox davamlıdır. Torpağın münbitliyinə qarşı o qədər də tələbkər deyildir, lakin rütubət sevəndir. Ağacın 4 - 5 yaşında bara düşür və bundan sonra hər il bol və sabit məhsul verir.

6 x 6 m əkin sxemində bir ağacın orta məhsuldarlığı 75 - 80 kq, 1 hektardan məhsuldarlıq isə 200 - 230 sentnerdir.

Qırmızı payızı sortu: Naxçıvan Muxtar Respublikasının qədimdən yetişdirilən az yayılmış alma sortudur. Ordubad, Əndəmic, Dırnı və Gənzə bölgələrində becərilir. Meyvələri gözəldir, oval formalıdır, iri həcmli, çəkisi 200-220 qrama çatır. Meyvə kəsəsi açıqdır. Meyvələr budaqlara çox möhkəm yapışır. Meyvə saplağı nazıkdır, nisbətən uzundur. Qabığı sıx və möhkəmdir, hamardır, çəhrayı - qırmızı rənglidir, üzərində çoxlu tünd çəhrayı nöqtələr vardır. Əti sıxdır, ağ rənglidir, yumşaq və şirindir. Keyfiyyət göstəricilərinə görə 4,7 ball hesabı ilə qiymətləndirilmişdir. Şəkərliliyi 8,9 %, turşuluğu 3,9 qramlitrdir.

Meyvələrin dərim yetişkənlik dövrü Sentyabrın ortalarıdır. Meyvələri adi şəraitdə keyfiyyət göstəricilərini azacıq belə itirmədən yazın əvvəllərinə qədər saxlaya bilər. Ağacın uzunömrlüdür, orta boyludur, ətraf mühitə qarşı elə də tələbkər deyil. Şar şəkilli geniş çətirə malikdir. Əkildikdən 5 - 6 il sonra məhsula düşür, Əsasən iləşiri məhsul verir. 6 x 6 əkin sxemində hər ağacdən məhsuldarlığı 100 - 120 kq, 1 hektardan məhsuldarlıq isə 120 - 125 sentnerdir. Təsvir olunan hər üç alma sortu orta, yüksək və nisbətən dağlıq zonalarda yetişdirilməsi üçün tövsiyə olunur.

NAXÇIVAN MR - nın BOZ TORPAQLARI ŞƏRAİTİNDƏ ƏKİN MÜDDƏTİNİN ŞƏKƏR ÇUĞUNDURU BİTKİSİNİN MƏHSULDARLIĞINA TƏSİRİ

H.M.SÜLEYMANOV, S.R.RƏHİMOV, kənd təsərrüfatı elmləri namizədləri
Akademik H. Ə. Əliyev adına "Araz" Elm İstehsalat Birliyi

Aparılmış tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, boz torpaqlar Naxçıvan MR - nın düzən hissəsi üçün əsas torpaq tipidir. (Ə. P. Zeynalov - 1958).

Ümumiyyətlə Muxtar Respublikanın torpaq örtüyü ərazidən keçən çayların gətirdikləri allüvial və proluvial çöküntüləri üzərində əmələ gəlmişdir. Torpaqların əkin qatı (3 - 8 %) və torpaq əmələ gətirən suxurlar (5 - 10 %) karbonatlı torpaqlardır.

Uzun illərdə aparılmış becərmə və suvrmaların təsiri nəticəsində torpaq profilində və fiziki - kimyəvi xassələrində ciddi dəyişikliklər əmələ gəlmişdir.

Bir çox tədqiqatların əldə etdikləri tədqiqat nəticələrinə görə Muxtar Respublikanın əkin altına daxil

olan torpaqlar humus və azotla çox zəif, fosforla orta, kaliumla nisbətən yaxşı təmin olunmuşdur. Bu isə əkilən bitkilərin yüksək və keyfiyyətlə məhsul yetişdirilməsini təmin edə bilən əkin müddətlərinin düzgün müəyyənləşdirilməsini tələb edir.

Müasir dövrdə becərilən bitkilərdən yüksək və keyfiyyətli məhsul almaq məqsədi ilə hər bitki növü üçün intensiv becərmə texnologiyasının işlənilməsi və təsərrüfatlara tətbiq edilməsini vacib hesab edirik.

Qarşıya qoyulmuş bu vacib məsələnin həll edilməsi məqsədi ilə 2004 - 2005 - ci illərdə tarla təcrübələri qoyulmuş və aşağıdakı mühüm məsələlər öyrənilmişdir.

Əkin müddətlərinin şəkər çuğunduru bitkisinin məhsuldarlığına və məhsulun keyfiyyətinə təsiri

Əkin sxemi	BİR MEYVƏNİN				Cəmi məhsul (tonla)	İki ildə orta hesabla məhsul darlıq (sen/hek)
	Uzunluğu (sm - la)	Diametri (sm - la)	Çəkisi (kq - la)	Şəkərliliyi (% - la)		
	20 Aprel					
60 x 30	20,63	12,69	0,998	22,77	1109,78	554,89
30 Aprel						
60 x 30	20,12	11,74	0,896	21,64	996,34	498,17
10 May						
60 x 30	18,37	10,95	0,837	21,59	897,38	448,69

- Optimal səpin müddətinin şəkər çuğunduru bitkisinin struktur göstəricilərinə təsiri.

- Optimal səpin müddətinin şəkər çuğunduru bitkisinin məhsuldarlıq göstəricilərinə təsiri.

Tədqiqat işləri Akademik H. Ə. Əliyev adına "Araz" Elm İstehsalat Birliyinin Yardımçı Təcrübə Təsərrüfatında aparılmışdır. Təcrübə sahəsində becərmə işləri becərilən bitkilərdən yerli şəraitdə yüksək və sabit məhsul yetişdirə bilən aqrotexniki tövsiyələrə uyğun olaraq keçirilmişdir. Sələf bitkisi taxıl olmuşdur.

Tarla təcrübələri 4 təkrarda və 4 variantda keçirilmişdir. Təkrarların sahəsi 100 m² olmuşdur.

Əkin 20 aprel, 30 aprel və 10 may tarixlərdə keçirilmişdir.

Optimal əkin müddətinin şəkər çuğunduru bitkisinin inkişafına təsirini öyrənmək məqsədi ilə I - III təkrarlarda 20 ədəd təcrübə bitkiləri nişanlanmış və üzərlərində müşahidələr keçirilmişdir.

Aparılmış tədqiqatlar nəticəsində aşkar edilmişdir ki, əkin müddətindən, bitkilərin həyat sektorları ilə təmin olunması dərəcəsindən asılı olaraq şəkər çuğundurunun böyümə və inkişafı dəyişir.

Sübut edilmişdir ki, bitkinin inkişafı dövründə həyat faktorlarına olan tələbatı normal təmin olunduğuna bitkilərin qidalanması xeyli yaxşılaşır ki, nəticədə onun inkişafı və böyüməsi sürətlənir, məhsuldarlıq göstəriciləri yaxşılaşır.

Aparığımız müşahidələr nəticəsində sübut edilmişdir ki, əkin vaxtlarından asılı olaraq şəkər çuğunduru bitkisinin meyvələrinin uzunluğu, diametri, artır və nəticədə meyvənin çəkisi xeyli yüksəlir, belə ki, əkin sxemində variantlar (60 x 20, 60 x 25, 60 x 30 və 60 x 35 sm) üzrə əkin aparılmışdır.

20 aprel tarixdə əkilmiş 1 №-li cədvəlgə göstərilən 60x30 sm bir meyvənin çəkisi, 0,998 kq və şəkərliliyi isə 22,77 %; 30 aprel tarixində əkilmiş variantlarda müvafiq olaraq 20,12 sm, 11,74 sm, 0,896 kq və 21,64 %; 10 may tarixdə əkilmiş variantlarda isə müvafiq olaraq 18,37 sm, 10,95 sm, 0,837 kq və 21,59 % olmuşdur. Eyni qanunauyğunluq həmin tarixlərdə 60 x 20 sm, 60 x 25 sm, və 60 x 35 sm sxemlərində əkilmiş variantlarda olmuşdur.

Aparılmış təcrübələrin nəticələrindən aydın olur ki, əkin keçirilmiş zonada şəkər çuğundurunun toxumlarını erkən əkdikdə onların cücərməsi və vegetativ in-

kişafı üçün lazımı şərait yaradılmış olur.

Yerli şəraitdə aprel ayının üçüncü ongünlüyündə və may ayında havaların kəskin sürətdə istiləşməsi, rütubətin azalması şəkər çuğundurunun böyümə və inkişafına mənfi təsir göstərir.

Çoxillik tədqiqatlarla sübut edilmişdir ki, bitkidə meyvələrin çəkisinin artması onun məhsuldarlığını da artırır.

İki illik tədqiqatların nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, hansı variantda meyvənin çəkisi yüksək olmuşdursa həmin variantda ümumi məhsul yüksək olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, 20 aprel tarixdə 60 x 30 sxemində əkilmiş variantda 2 ildə orta hesabla hər hektardan 554,89 sentner olduğu halda 30 aprel əkinlərində 498,17 sentner az yəni 17,67 % az məhsul istehsal edilmişdir.

Cədvəldən göründüyü kimi ümumi məhsuldarlıq elementlərinin göstəricilərinə uyğun olaraq məhsuldarlıq yüksəlmişdir.

Məhsuldarlıq yüksək olan variantlarda məhsulun şəkərliliyi də yüksək olmuşdur. Belə ki, 20 aprel tarixdə əkilmiş əkinlərdə istehsal edilmiş məhsulda 22,77 %; 30 aprel tarixdə əkilmiş əkinlərdə istehsal edilmiş məhsulda 21,64 %; 10 may tarixdə əkilmiş əkinlərdə əldə edilmiş məhsulda isə 21,50 % şəkərlilik olmuşdur.

Ümumiyyətlə iki illik tədqiqatlar nəticəsində aydın olmuşdur ki, Naxçıvan MR - nın boz torpaqları şəraitində şəkər çuğundurunun aprel ayının ortalarında əkildikdə onun məhsuldarlıq elementləri və məhsulun keyfiyyəti daha yüksək olur. Əkin müddətinin gecikdirilməsi məhsulun bu göstəricilərinə mənfi təsir göstərir.